

Stanisław Szczur (1955–2010)

Uniwersytecka i naukowa kariera Stanisława Szczura była niewątpliwie spektakularna¹. Pochodził z chłopskiej rodziny ze wsi Zręcin, gdzie spędził dzieciństwo i pierwsze lata młodości. Przyszedł na świat w Krośnie 24 lutego 1955 roku jako syn Franciszka i Felicji z domu Semp. Uczył się w szkole podstawowej w Zręcinie, a następnie w krośnieńskim Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika, uzyskując świadectwo dojrzałości w 1974 roku. Wówczas zdecydował się na studia w Uniwersytecie Jagiellońskim i zdał egzamin wstępny na historię. Od początków studiów historycznych S. Szczur interesował się dziejami średniowiecznej Polski oraz naukami pomocniczymi historii, szczególnie dyplomatyką, dlatego wybrał proseminarium i seminarium magisterskie prof. Józefa Mitkowskiego, zasłużonego mediewisty krakowskiego. Pod jego wpływem zafascynował się początkami klasztoru cystersów w Koprzywnicy, planując na ten temat napisać rozprawę magisterską. Jednak w toku zajęć seminaryjnych zmienił problematykę i przygotował pracę pt. *Mieszko III Stary w latach 1177–1195*, którą obronił w 1978 roku. Na stanowisko asystenta stażysty w Instytucie Historii UJ został przyjęty 1 października tego roku. Po roku został asystentem, zaś w 1980 roku awansował na starszego asystenta. W doktoracie zamierzał podjąć problematykę cysterską.

Ważną rolę w naukowym rozwoju S. Szczura odegrał staż na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu u prof. Kazimierza Jasińskiego w 1980 roku oraz stałe kontakty z prof. Zofią Kozłowską-Budkową w latach 1982–1986. Im zawdzięczał poszerzenie horyzontów badawczych i pogłębienie warsztatu. Po śmierci J. Mitkowskiego w 1980 roku opiekunem naukowym S. Szczura został prof. Jerzy Wyrozumski. Za jego sugestią S. Szczur zrezygnował z tematyki cysterskiej i rozpoczął systematyczne badania nad dyplomacją polską w czasach Kazimierza Wielkiego. Zostały one zwieńczone dysertacją pt. *Dyplomacja Kazimierza Wielkiego. Funkcjonowanie i skład osobowy*, którą obronił w czerwcu 1985 roku, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. W następnym roku został adiunktem. Habilitował się w 1991 roku na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ na podstawie rozprawy pt. *Traktaty między państwowe Polski piastowskiej* (Kraków 1990). W czerwcu 1998 roku otrzymał w drodze zamkniętego konkursu prestiżowe trzyletnie „Subsydium profesorskie” Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej na stworzenie zespołu do prowadzenia badań nad stosunkami Polski z papieżem w późnym średniowieczu.

¹ Biografia opracowana została na podstawie materiałów z Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, DSO (teczka osobowa prof. Stanisława Szczura).

Tytuł profesora oraz stanowisko profesora nadzwyczajnego osiągnął w 1999 roku. Cztery lata później, w wieku 48 lat został mianowany na stanowisko profesora zwyczajnego w Uniwersytecie Jagiellońskim. Po przejściu prof. J. Wyrozumskiego na emeryturę w 2000 roku objął po nim kierownictwo Zakładu Historii Polski Średniowiecznej. Obdarzony zaufaniem środowiska historycznego, w 1999 roku wszedł do Prezydium Komitetu Nauk Historycznych PAN i został jego wiceprzewodniczącym w 2003 roku. Działal w Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej jako przewodniczący zespołu ekspertów i zespołu oceniającego. Ponadto w latach 1998–2000 był członkiem Sekcji Historii Komitetu Badań Naukowych. W krakowskim środowisku naukowym zaangażował się we współpracę z Papieską Akademią Teologiczną.

Ta szybka kariera naukowa S. Szczura uległa nagłemu załamaniu, bowiem w lutym 2006 roku został tymczasowo aresztowany pod zarzutem kradzieży cennych starodruków z Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu, a następnie, po przyznaniu się do winy, skazany 2 lutego 2007 roku bez procesu prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w Sandomierzu na trzy lata więzienia w zawieszeniu na pięć lat. Z dniem 1 września 2006 roku został zwolniony z pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim². Jego starania o ponowne zatrudnienie w państwowych i prywatnych uczelniach okazały się bezskuteczne. We wrześniu 2010 roku przebył zawał serca i udał się do Rabki-Zdroju na rehabilitację, gdzie w sanatorium zmarł nagle 11 listopada tego roku.

Pierwotne fascynacje badawcze S. Szczura związane z dziejami koprzywnickiego klasztoru cystersów w wiekach średnich oraz politycznymi losami Mieszka III Starego od obalenia jego rządów pryncypackich w 1177 roku do klęski nad Mozgawą w 1195 roku były krótkotrwałe i przyniosły plon w postaci trzech publikacji, jednak zadecydowały o udanym debiucie młodego mediewisty. Dwa artykuły poświęcone zostały sytuacji politycznej w Wielkopolsce za Mieszka III Starego w latach 1181–1195 oraz udziałowi Odonu w buncie przeciw ojcu w 1177 roku³. Polemizował w nich m.in. z Gerardem Labudą w sprawie chronologii wystąpienia Odonu przeciw Mieszkowi III w Wielkopolsce oraz przedstawił własną hipotezę dotyczącą wyznaczonej Odonowi przez ojca dzielnicę po powrocie do władzy w 1181 roku. W odniesieniu do problematyki cysterskiej, gdy dowiedział się, że wybitna uczona Zofia Kozłowska-Budkowa napisała z inspiracji prof. Stanisława Krzyżanowskiego i prof. Władysława Semkowicza dysertację o dziejach opactwa w Koprzywnicy do końca XIV w., obronioną w 1923 roku, zaprzestał dalszych badań⁴. S. Szczur we współpracy

² Archiwum UJ, DSO (teczka osobowa prof. Stanisława Szczura).

³ S. Szczur, *Zmiany polityczne w Wielkopolsce w latach 1177–1195*, RH 46, 1980, s. 1–15; tenże, *Udział Odonu w buncie przeciw Mieszkowi Staremu w 1177 roku*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 653, *Prace Historyczne* 74, 1985, s. 47–55 (artykuł złożony do druku w 1981 roku).

⁴ Archiwum UJ, WF II 504 (teczka doktorska Zofii Kozłowskiej); Z. Kozłowska-Budkowa, *Wspomnienia z lat 1893–1923*, oprac. M. Starzyński, Kraków 2018, s. 85–86; M. Starzyński, K. Ożóg, *Erudita. O Zofii Kozłowskiej-Budkowej*, w: Zofia Kozłowska-Budkowa, *Wspomnienia*, s. XIV–XV.

z ociemniałą już wówczas uczoną przygotował w 1983 roku do druku tę pracę, uzupełniając ją o nowsze badania dotyczące klasztoru koprzywnickiego⁵.

Na początku swej kariery naukowej intensywnie zajmował się także biografistyką i opracował kilkanaście biogramów do *Polskiego słownika biograficznego*. Później tylko sporadycznie współpracował z jego Redakcją⁶. W 1999 roku z inicjatywy Wydawnictwa Literackiego był głównym koordynatorem prac nad leksykonem Piastów i jego współredaktorem⁷.

Trzeci obszar badań obejmujący dzieje dyplomacji polskiej w dobie piastowskiej był uprawiany intensywnie przez S. Szczurę przez blisko trzydzieści lat. Najpierw koncentrował się na funkcjonowaniu i składzie osobowym dyplomacji za panowania Kazimierza Wielkiego, której poświęcił rozprawę doktorską⁸. Idąc za definicją nowożytną dyplomacji Stanisława E. Nahlika, dokonał zasadniczego rozróżnienia polityki zagranicznej od dyplomacji i sformułował kwestionariusz badawczy na potrzeby dysertacji⁹. Nawiązywał również do pracy Zenona Huberta Nowaka o organizacji i technice dyplomacji polskiej za Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły¹⁰. S. Szczur podkreślał, że w dotychczasowej historiografii polskiej, z nielicznymi wyjątkami, mieszano politykę zagraniczną z dyplomacją bez należytego metodologicznego wyodrębnienia obu tych ze sobą powiązanych dziedzin badań. W pierwszej części dysertacji ukazał funkcjonowanie królewskiej dyplomacji za Kazimierza Wielkiego, koncentrując się na sposobach rozwiązywania konfliktów międzynarodowych w praktyce dyplomatycznej oraz procedurze zawierania układów między państwowych. Drugą część poświęcił natomiast na omówienie królewskiej służby dyplomatycznej, w tym dookreślenie pojęcia dyplomaty oraz ukazanie postaci królewskich posłów wysyłanych przez Kazimierza Wielkiego do Brandenburgii, Czech,

⁵ Z. Kozłowska-Budkowa, S. Szczur, *Dzieje opactwa cystersów w Koprzywnicy do końca XIV wieku*, *Nasza Przyszłość* 60, 1983, s. 5–76. Z. Kozłowska-Budkowa w liście do Jadwigi Karwasińskiej z 12 marca 1984 roku tak napisała o udziale S. Szczury w publikacji jej doktoratu: „Dopiero po przeczytaniu Twojego listu spostrzegłam, że w druku rozprawy o Koprzywnicy opuszczono przypisy wyjaśniające role obojga autorów i dano moje obecne nazwisko zamiast autentycznego: Zofia Kozłowska, gdyż pod takim nazwiskiem napisałam pracę o Koprzywnicy przed 60-ciu z górą laty. Mgr Szczur zaczął opracowywać ten temat, nie wiedząc o mojej pracy. Zgodziłam się więc na zmodernizowanie przez niego wstępu i początkowych rozdziałów ze względu na nowszą literaturę. Nie wszystko wyszło jakbym chciała, jedynie ostatni rozdział został jak był bez zmian redakcyjnych. Młodzieńcowi spieszyło się do darowanego mu przeze mnie pełnego honorarium. Nie czekał na dłuższą kwerendę archiwalną i np. napisał, że kronika z XVII wieku i główny kopiarz dokumentów zaginęły, podczas gdy odnaleziono je po wydrukowaniu wstępu” (Archiwum UJ, Sp. 139, teczk. 5). W sprawie wspomnianej kroniki koprzywnickiej z XVII w. zob. M. Zdanek, *Stan i perspektywy badań nad „Kroniką koprzywnicką”*, w: *Dzieje i kultura cystersów w Polsce*, t. 1, red. M. Starzyński, D. Tabor CR, Kraków 2016 [Cistercium Mater Nostra. *Studia et documenta*, 3], s. 173–188.

⁶ W latach 1979–1981 opublikował 15 biogramów w PSB, t. 24–26, Wrocław 1979–1981. W późniejszych latach ogłosił tylko 3 kolejne biogramy.

⁷ *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 5–7.

⁸ S. Szczur, *Dyplomacja Kazimierza Wielkiego. Funkcjonowanie i skład osobowy*, Archiwum UJ: Dokt 44/85.

⁹ Zob. S. E. Nahlik, *Narodziny nowożytnej dyplomacji*, Wrocław 1971, s. VI–VII.

¹⁰ Zob. Z. H. Nowak, *Dyplomacja polska w czasach Jadwigi i Władysława Jagiełły (1382–1434)*, w: *Historia dyplomacji polskiej*, t. 1, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 355–383.

Węgier, Stolicy Apostolskiej i Tatarów, ich doboru i działalności o charakterze dyplomatycznym. Za najbardziej reprezentatywnego królewskiego dyplomata uznał Jana Pakosławica, posła Kazimierza Wielkiego do Tatarów, a następnie do Awinionu, poświęcając mu odrębny rozdział. W aneksie S. Szczur zestawiał umowy międzynarodowe zawarte przez Polskę w latach 1333–1370, sporządzając regesty 59 zachowanych dokumentów wystawionych przez Kazimierza Wielkiego lub na jego polecenie dla zagranicznych władców i regesty 24 zachowanych dokumentów obcych monarchów dla króla polskiego. Mimo osobistych zapowiedzi i zachęty ze strony prof. Kazimierza Jasińskiego, recenzenta doktoratu, S. Szczur nie opublikował całej rozprawy, a jedynie studium o działalności dyplomatów polskich w Awinionie za panowania Kazimierza Wielkiego¹¹. Przedstawił w nim najpierw posłów wysyłanych przez Władysława Łokietka do Kurii Rzymskiej w Awinionie, z których doświadczenia korzystał na początku rządów Kazimierz Wielki. Następnie zaprezentował grupę wysłanników królewskich prowadzących rozmaite sprawy polskie w Awinionie w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XIV wieku oraz poselstwa reprezentacyjne do Stolicy Apostolskiej, wysyłane przez władcę w ostatniej dekadzie panowania, a także stale działających tam prokuratorów (pełnomocników) monarszych przy załatwianiu niektórych petycji królewskich. Szerzej ukazał karierę i działalność w Awinionie Jana Pakosławica, którego Kazimierz Wielki posyłał tam trzykrotnie w latach 1363–1366, m.in. w celu uzyskania unieważnienia małżeństwa króla z Adelajdą Heską. S. Szczur słusznie podkreślił, że stosunki Polski z papieżem miały wyjątkowy charakter i Awinion był głównym terenem działania polskiej dyplomacji. Do Stolicy Apostolskiej Kazimierz wysyłał doświadczonych posłów oraz angażował wyspecjalizowanych w awiniońskich sprawach prokuratorów.

W nurcie badań nad dyplomacją powstało jeszcze kilka artykułów dotyczących m. in. działalności dyplomatycznej Jarosława Bogorii, karier negocjatorów unii krewskiej, prokuratorów spraw polskich w Awinionie oraz papieskich wysłanników do Polski w okresie schizmy zachodniej¹². Z tego nurtu w twórczości naukowej S. Szczura można wyodrębnić obszar zainteresowań związany z traktatami międzypaństwowymi Polski piastowskiej. Tej tematyce z pogranicza dyplomacji i dyplomatyki poświęcił rozprawę habilitacyjną¹³. Z kwestionariusza badawczego obu dziedzin wypracował własny, koncentrując się na problemach procedury zawierania traktatów międzypaństwowych, powstawania traktatów (redagowania i spisywania), ich uwierzytelniania oraz wykorzystywania w późniejszej działalności dyplomacji. Jakkolwiek zakres

¹¹ Archiwum UJ, DSO (teczka osobowa Stanisława Szczura; recenzja prof. Kazimierza Jasińskiego); S. Szczur, *Dyplomaci Kazimierza Wielkiego w Awinionie w latach 1333–1370*, *Nasza Przyszłość* 66, 1986, s. 43–106.

¹² S. Szczur, *Uwagi o działalności dyplomatycznej arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii*, *Nasza Przyszłość* 67, 1987, s. 237–247; tenże, *Negocjatorzy unii krewskiej i ich kariery*, *Analecta Cracoviensia* 19, 1987, s. 181–205; tenże, *Wysłannicy papiescy w Polsce w dobie Wielkiej Schizmy Zachodniej*. Na marginesie książki J. Drabiny, *Studia Historyczne* 37, 1994, s. 263–273; tenże, *Prokuratorzy spraw polskich w kurii papieskiej*, w: *Genealogia. Władza i społeczeństwo w średniowiecznej Polsce*, red. A. Radziwiński, J. Wroniszewski, Toruń 1999, s. 237–269.

¹³ S. Szczur, *Traktaty międzypaństwowe Polski piastowskiej*, Kraków 1990, ss. 183.

chronologiczny omawianej pracy obejmował traktaty międzypaństwowe od czasów Mieszka I do Kazimierza Wielkiego, to główny ciężar rozważań spoczywał na okresie panowania na tronie królewskim dwóch ostatnich Piastów. Swego rodzaju dopełnieniem studiów nad dyplomacją, polityką zagraniczną oraz traktatami międzypaństwowymi ostatniego Piasta na polskim tronie były artykuły dotyczące zjazdu wyszehradzkiego (1335), okoliczności zrzeczenia się Śląska przez Kazimierza Wielkiego w 1339 roku, traktatu kaliskiego z zakonem krzyżackim z 1343 roku, praskich zjazdów Kazimierza Wielkiego z Luksemburgami w 1341 roku i samym cesarzem Karolem IV w roku 1356, kongresu krakowskiego (1364) oraz udziału Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego w innych działaniach dyplomatycznych¹⁴. W odniesieniu do zjazdu wyszehradzkiego i kongresu krakowskiego wyjaśnił też rolę procesów arbitrażowych w stosunkach międzynarodowych w Europie środkowej za czasów Kazimierza Wielkiego. Z kolei na pograniczu historii politycznej i dyplomacji sytuje się studium o sukcesji andegaweńskiej w Polsce, w którym prześledził sprawę układów w tej sprawie zawieranych między Kazimierzem Wielkim a Karolem Robertem i Ludwikiem Węgierskim, dokonując krytyki i rewizji dotychczasowych poglądów historiografii, przede wszystkim Jerzego Wyrozumskiego¹⁵. Zakwestionował domniemany układ z 1338 roku w sprawie sukcesji Kazimierza Wielkiego na Rusi połączony z umową sukcesyjną odnoszącą się do tronu polskiego. Doszedł do przekonania, że pierwszy układ sukcesyjny między Kazimierzem a Andegawenami został zawarty między pierwszą a drugą wyprawą polską na Ruś, tj. w latach 1340–1349. Ponadto wyekspozował rolę zjazdu sulejewskiego w maju 1350 roku i rolę polskiej elity politycznej w układach sukcesyjnych króla Kazimierza z Ludwikiem Węgierskim w następnych latach.

Czwartym ważnym obszarem zainteresowań badawczych S. Szczura była historia średniowiecznego Kościoła, głównie stosunków Polski z papiestwem w XIV wieku. Od 1988 roku dzięki stypendiom Fundacji z Brzezia Lanckorońskich wielokrotnie wyjeżdżał do Rzymu, co umożliwiło mu zapoznanie się z dorobkiem historiografii europejskiej, zwłaszcza francuskiej, dotyczącej papieństwa awiniońskiego, w szczególności zaś funkcjonowania Kamery Apostolskiej, oraz korzystanie z materiałów rękopiśmiennych Archiwum Watykańskiego. W oparciu o literaturę przedmiotu i wybrane źródła rękopiśmienne badał finansowe zobowiązania polskiego duchowieństwa wobec Kamery Apostolskiej, działalność kolektorów papieskich w Polsce i prowadzoną przez nich dokumentację skarbową. Podejmowane studia nad tymi kwestiami stano-

¹⁴ S. Szczur, Zjazd wyszehradzki z 1335 roku, *Studia Historyczne* 35, 1992, s. 3–18; tenże, Okoliczności zrzeczenia się Śląska przez Kazimierza Wielkiego w 1339 roku, *Studia Historyczne* 30, 1987, s. 519–536; tenże, Traktat pokojowy Kazimierza Wielkiego z zakonem krzyżackim z 1343 roku, *ZH* 56, 1991, s. 7–43; tenże, Praski zjazd Kazimierza Wielkiego z 1341 roku, w: *In memoriam honoremque Casimiri Jasińskiego*, red. J. Wenta, P. Oliński, Toruń 2010, s. 257–275; tenże, Praski zjazd Kazimierza Wielkiego z cesarzem w 1356 roku, w: *Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu*, red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 2000, s. 81–122; tenże, Krakowski zjazd monarchów w 1364 roku, *RH* 64, 1998, s. 35–58; tenże, Król w dyplomacji polskiej (1320–1370), w: *Król w Polsce w XIV i XV wieku*, red. A. Marzec, M. Wilamowski, Kraków 2006, s. 239–270.

¹⁵ S. Szczur, W sprawie sukcesji andegaweńskiej w Polsce, *RH* 75, 2009, s. 61–104.

wiły w pewnym sensie kontynuację badań rozpoczętych przez Jana Ptaśnika. Ponadto S. Szczur zajmował się też suplikami kierowanymi do Stolicy Apostolskiej, jako odrębną kategorią źródeł. Serię prac poświęconych wspomnianej tematyce zapoczątkował artykuł pt. *Początki działalności Galharda z Carcès*, opublikowany w 1991 roku, w którym ukazał pochodzenie i karierę przyjaznego Polsce wysłannika papieskiego w pierwszych latach panowania Kazimierza Wielkiego¹⁶. Z kolei rok 1993 przyniósł publikację ważnego źródłoznawczego studium o suplikach kierowanych przez króla Kazimierza do Stolicy Apostolskiej¹⁷. Wyjaśnił w nim, że supliki jako źródło historyczne należą do dyplomatyki papieskiej i przedstawił zagadnienia związane z redagowaniem suplik, kurialną procedurą ich rozpatrywania oraz powiązania między supliką a wystawianym dokumentem papieskim. Prześledził też los poszczególnych suplik Kazimierza Wielkiego w Kurii Rzymskiej. Jest to praca użyteczna dla wszystkich badaczy, którzy wykorzystują supliki kierowane do Stolicy Apostolskiej, bowiem ułatwia zrozumienie tego rodzaju źródeł i właściwą ich interpretację.

Następnie przygotował edycję znanej już w literaturze przedmiotu księgi dochodów i wydatków kolektora papieskiego w Polsce w latach 1373–1375, Piotra syna Stefana, której odpis znajduje się w tzw. Tekach Rzymskich w Bibliotece PAN–PAU (rękopis nr 8421)¹⁸. W obszernym wstępie do tej edycji zabrakło jednak informacji, że rachunki świętopietrza z diecezji krakowskiej z lat 1373–1374 z tej księgi (w edycji s. 1–40) zbadał i w postaci tabeli ogłosił ks. Tadeusz Gromnicki¹⁹. Natomiast S. Szczur wskazał na informacje dotyczące *Liber receptorum expensarum Petri Stephani* w pracach Władysława Abrahama i J. Ptaśnika²⁰. Dokonał on ponownego ustalenia tekstu źródła, starając się wyeliminować błędne odczyty i opuszczenia włoskiego kopiisty, pracującego na zlecenie J. Ptaśnika. Edycja ukazała się drukiem w 1994 jako tom IX wznowionej przez odrodzoną Polską Akademię Umiejętności serii „Monumenta Poloniae Vaticana”. Wydawcy nie udało się jednak uniknąć błędów w odczytach miejscowości, a ponadto wartość edycji poważnie obniża indeks z licznymi błędami, m.in. w identyfikacjach miejscowości.

Świadczeniom annatowym duchowieństwa polskiego w XIV wieku S. Szczur poświęcił odrębną rozprawę, opublikowaną w 1998 roku²¹. Starał się w niej zaprezentować zagadnienie opłat annatowych z beneficjów niższych, tzw. niekonsystorskich, pozostających do papieskiej dyspozycji, patrząc z perspektywy ogólnokościelnej. Opisał w niej najpierw politykę beneficjalną papiestwa w XIV wieku, genezę annat i świadczeń annatowych polskiego Kościoła, a następnie ukazał mechanizmy funkcjonowania Kamery Apostolskiej w XIV wieku i sposób prowadzenia ksiąg re-

¹⁶ Tenże, *Początki działalności Galharda z Carcès*, w: *Personae, colligationes, facta*, red. J. Bieniak i in., Toruń 1991, s. 33–38.

¹⁷ S. Szczur, *Supliki Kazimierza Wielkiego*, RH 59, 1993, s. 43–91.

¹⁸ *Liber receptorum et expensarum Petri Stephani 1373–1375*, wyd. S. Szczur, Cracoviae 1994 [Monumenta Poloniae Vaticana, 9: Acta Camerae Apostolicae, 8], ss. XLV, 146.

¹⁹ T. Gromnicki, *Świętopietrze w Polsce*, Kraków 1908, s. 211, 243–244, 310–399 (tu zestawienie wszystkich parafii z księgi Piotra syna Stefana, które uiściły świętopietrze w latach 1373 i 1374).

²⁰ S. Szczur, *Wstęp*, w: *Liber receptorum* (jak w przyp. 18), s. XLIII–XLIV.

²¹ Tenże, *Annaty papieskie w Polsce XIV wieku*, Kraków 1998, ss. 182.

gestów beneficjalnych oraz przedstawił duchownych polskich w nich występujących, po czym omówił zobowiązania płatnicze duchowieństwa, wymiar świadczeń annatowych i sposoby ich określania oraz księgi obligacyjno-rachunkowe kleryków Kamery Apostolskiej, a na koniec powstanie polsko-węgierskiej kolektorii i kolektorów annat w Polsce oraz płatników annat papieskich. Dowodził, że świadczenia annatowe polskiego duchowieństwa wnoszone do Kamery Apostolskiej stanowiły zaledwie ułamek procenta dochodów papiestwa, średnio rocznie około 400 florenów – przy rocznych wpływach do Kamery wahających się w okresie awiniońskim od 166 tysięcy do 481 tysięcy florenów.

Niektóre szczegółowe zagadnienia dotyczące stosunków Polski z papieżem awiniońskim stały się przedmiotem odrębnych artykułów, m.in. kariery Polaków w Kurii Rzymskiej, długi mieszczan krakowskich wobec Kamery Apostolskiej, otoczenie kolektora Galharda z Carcès, działalność Mikołaja z Kórnika i Mikołaja Strossberga jako kolektorów papieskich, a także rola kolektorów w państwach Europy Środkowo-Wschodniej w dobie awiniońskiej²². Ponadto S. Szczur prezentował stosunek papiestwa do Polski oraz do konfliktów w Europie Środkowej w XIV wieku, a także opracował popularną biografię papieża Jana XXII²³. Ważnym elementem wymienionych powyżej prac było ukazanie właściwej roli papieskich kolektorów, którzy nie byli papieskimi legatami – jak traktowała ich dotychczasowa historiografia polska – ale urzędnikami aparatu fiskalnego. W swoich publikacjach dotyczących papiestwa S. Szczur przeniósł na polski grunt ustalenia historiografii francuskiej i przedstawił relacje papiestwa z Polską na szerszym tle.

W związku ze zbliżającą się w 2000 roku sześćsetną rocznicą drugiej fundacji Uniwersytetu Krakowskiego w 1400 roku S. Szczur podjął badania nad powstaniem Studium Generale w Krakowie w 1364 roku. Uznał bowiem, że dotychczasowe wyniki badań w tej kwestii, szczególnie zaś prace Adama Vetulaniego, nie odpowiadają już wymogom wiedzy o mechanizmach działania Kurii Rzymskiej, w której rozpatrywano suplikę Kazimierza Wielkiego o założenie uniwersytetu, dlatego problem fundacji z 1364 roku należy ponownie rozpatrzyć i odpowiedzieć na pytanie, kto właściwie był fundatorem uczelni. Ich zwieńczeniem była monografia o roli papieża Urban V

²² Tenże, Współpracownicy Galharda z Carcès kolektora papieskiego w Polsce, w: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. T. Jasiński i in., Poznań 1997, s. 337–344; tenże, Krakowscy dłużnicy kamery papieskiej z 1337 roku, w: *Venerabiles, nobiles, honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Bieniakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. A. Radzimiński, A. Supruniuk, J. Wroniszewski, Toruń 1997, s. 125–137; tenże, Mikołaj z Kórnika jako kolektor dziesięciny papieskiej w Polsce, *RH* 63, 1997, s. 59–78; tenże, Mikołaj Strossberg kolektor papieski w Polsce w latach 1372–1382, *RH* 74, 2008, s. 55–81; tenże, *Papal Collectors and State Power in Central Europe during the Fourteenth Century*, w: *Central and Eastern Europe in the Middle Ages. A Cultural History*, red. P. Górecki, N van Deusen, London–New York 2009, s. 125–146, 265–267.

²³ S. Szczur, *Papiestwo awiniońskie wobec odrodzonego Królestwa Polskiego w XIV wieku*, w: *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów*, red. K. Zielińska-Melkowska, Toruń 1997, s. 89–110; tenże, *La papauté d'Avignon face aux conflits en Europe Centrale au XIVe siècle*, *Quaestiones Medii Aevi Novae* 4, 1999, s. 87–106; tenże, *Jan XXII*, Kraków 2010 [Wielcy Ludzie Kościoła], ss. 108.

w powstaniu uniwersytetu w Krakowie w roku 1364²⁴. Cztery pierwsze rozdziały tej pracy poświęcone zostały kolejno stosunkowi papieża Urbana V do uniwersytetów, suplikom jako kategorii źródeł papieskich, prokuratorom Kazimierza Wielkiego w Awinionie oraz królewskiemu poselstwu Jana Pakosławica do Stolicy Apostolskiej u schyłku 1362 i na początku 1363 roku, które wśród licznych innych spraw zajęło się kwestią fundacji uniwersytetu²⁵. W dalszych rozdziałach analizował dokumenty związane z procesem fundacyjnym uczelni, a więc suplikę królewską z 6 kwietnia 1363 roku, mandaty papieża Urbana V do arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii z 15 października 1363 roku w sprawie zbadania warunków fundacji uniwersytetu w Krakowie, przywileje uniwersyteckie króla i miasta Krakowa z 12 maja 1364 roku oraz dokumenty Urbana V dla uniwersytetu z 1 i 13 września 1364 roku, pracę zaś zwieńczył uwagami o początkach funkcjonowania uczelni. Zasadnicze konstatacje badawcze S. Szczura brzmiały następująco: po pierwsze, że w suplice Kazimierz Wielki prosił papieża o nadanie mu stosownych uprawnień (*facultates*), aby na ich podstawie założyć uniwersytet, które otrzymał; po drugie, że fundatorem uniwersytetu był Urban V, a właściwy dokument fundacyjny stanowiła bulla papieska z 1 września 1364 roku, i po trzecie, że król tylko uposażył uczelnię dokumentem z 12 maja tego roku. Takie stanowisko wywołało polemikę przede wszystkim ze strony Krzysztofa Stopki, który zakwestionował powyższe ustalenia²⁶. Stwierdził on, że nie jest znany ani jeden przypadek, aby papież w sprawach uniwersytetu przekazywał swoje uprawnienia władcom świeckim, a ponadto w suplice Kazimierz Wielki nie prosił o papieskie uprawnienia, ale o zgodę na założenie studium wyposażonego w przywileje studiów generalnych, tj. uniwersytetów. Następnie K. Stopka udowodnił, że w świetle zasad prawa kanonicznego odnoszących się do osoby fundatora dyplom królewski z 12 maja 1364 roku spełniał wszystkie kryteria dokumentu fundacyjnego, a jego wystawca Kazimierz Wielki – fundatora. Natomiast papież Urban V bullą z 1 września 1364 roku kanonicznie erygował uniwersytet. Podobne stanowisko zajął w tych kwestiach Wacław Uruszczak²⁷. Ponadto K. Stopka podkreślił, że w tradycji uniwersyteckiej jako fundator występuje Władysław Jagiełło, bowiem Kazimierz Wielki, choć wystawił dokument fundacyjny, to nie zrealizował zapisów uposażeniowych na żupach krakowskich i wznoszonego przezeń kolegium na Kazimierzu nie przekazał uczelni, a tylko doraźnie podtrzymywał uniwersytet materialnie. Tak więc fundacja kazimierzowska nie doszła do skutku i w ostatecznym rozrachunku

²⁴ S. Szczur, Papież Urban V i powstanie uniwersytetu w Krakowie w 1364 r., Kraków 1999, ss. 235.

²⁵ Te rozdziały oparte są na wcześniejszych publikacjach, por. S. Szczur, Urban V jako opiekun studentów, w: Cracovia, Polonia, Europa. Studia z historii średniowiecznej ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu, red. K. Baczkowski i in., Kraków 1995, s. 449–454; tenże, Supliki Kazimierza Wielkiego (jak w przyp. 17), s. 43–64, 80–87; tenże, Prokuratorzy spraw polskich w Awinionie (jak w przyp. 12), s. 237–260; tenże, Dyplomaci Kazimierza Wielkiego w Awinionie (jak w przyp. 11), s. 97–103.

²⁶ K. Stopka, Głos w dyskusji nad fundacją uniwersytetu w Krakowie, Rocznik Krakowski 71, 2005, s. 31–40. W kilku kwestiach szczegółowych dotyczących głównie katedr prawniczych polemizował też J. Söndel, Kilka uwag na temat początków Uniwersytetu Krakowskiego, KH 109, 2002, s. 117–125.

²⁷ W. Uruszczak, Powstanie Uniwersytetu w Krakowie w 1364 roku, CPH 66, 2014, z. 1, s. 13–40.

Kazimierz nie stał się fundatorem. To, co pozostało na trwałe w polskiej historiografii z tej pracy S. Szczura, to ukazanie procedur w Kurii Rzymskiej przy załatwianiu królewskich prośb, w tym o uniwersytet, roli poszczególnych dokumentów w tej sprawie oraz całej sekwencji wydarzeń od zredagowania i złożenia supliki do dokumentu Urbana V z 13 września 1364 roku. Odrębny artykuł S. Szczur poświęcił też suplice Jadwigi Andegawenskiej i Władysława Jagiełły w sprawie erygowania Wydziału Teologicznego w Krakowie²⁸.

Ostatnią jego obszerną pracą poświęconą stosunkom Polski ze Stolicą Apostolską jest książka o skarbowości papieskiej w Polsce w latach 1378–1431, opublikowana na rok przed śmiercią. Napisał ją na podstawie materiałów – akt Kamery Apostolskiej – zebranych w Rzymie i Florencji przed 2006 rokiem (aresztowaniem)²⁹. Ukazał w niej przemiany skarbowości papieskiej w okresie wielkiej schizmy zachodniej, świadczenia duchowieństwa polskiego (serwicia, annaty, opłaty okolicznościowe) uiszczane w Kurii Rzymskiej, funkcjonowanie kolektorii papieskiej w Polsce i działalność poszczególnych kolektorów w latach 1378–1431 oraz świadczenia przez nich pobierane, a także transfer pieniędzy z polskiej kolektorii do Kamery Apostolskiej. Szczegółowa recenzja Marka D. Kowalskiego punktuje najważniejsze słabości tej monografii wynikające z częściowej tylko kwerendy w aktach Kamery Apostolskiej, niewykorzystanej literatury przedmiotu, błędów w edycji szeregu zapisów źródłowych oraz błędnych interpretacji źródeł papieskich i stwierdzeń, które nie zostały poparte źródłami³⁰.

W nurcie zainteresowań średniowiecznym Kościołem S. Szczur podejmował też problematykę dotyczącą dziejów Kościoła krakowskiego do XIII wieku i jego stosunków ze Stolicą Apostolską, roli politycznej biskupów krakowskich za Piastów, długotrwałego sporu o biskupstwo płockie za Kazimierza Wielkiego, a także powstania parafii w Niepołomicach³¹.

²⁸ S. Szczur, Suplika w sprawie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Krakowskiego, w: *Lex tua in corde meo. Studia i materiały dedykowane Jego Magnificencji bp. T. Pieronkowi [ur. 1934] z okazji 40-lecia pracy naukowej*, red. P. Majer, A. Wójcik Kraków 2004, s. 495–502.

²⁹ S. Szczur, *Skarbowość papieska w Polsce w latach 1378–1431*, Kraków 2008 [druk: 2009], ss. 336.

³⁰ M. D. Kowalski, *Rec.* w: RH 77, 2011, s. 271–281. Pełniejsze spojrzenie na świadczenia finansowe duchowieństwa na rzecz Kamery Apostolskiej po roku 1417 w książce: M. D. Kowalski, *Proventus Camerae Apostolicae debiti. Opłaty duchowieństwa polskiego na rzecz papieża w latach 1417–1484*, Kraków 2010.

³¹ S. Szczur, *Kościół krakowski a Stolica Apostolska we wczesnym średniowieczu*, *Analecta Cracoviensia* 32, 2000, s. XLIII–LXVI; tenże, *Pierwsze wieki Kościoła krakowskiego*, w: *Kościół krakowski w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 7–68; tenże, *Rola polityczna biskupów krakowskich w Polsce piastowskiej*, w: *Katedra krakowska w średniowieczu*, red. J. Daranowska-Lukaszewska, K. Kuczman, Kraków 1996, s. 9–25; tenże, *Spór o obsadę biskupstwa płockiego w czasach Kazimierza Wielkiego*, w: *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, red. H. Manikowska, A. Bartoszewicz, W. Fałkowski, Warszawa 2000, s. 494–512; tenże, *Powstanie parafii w Niepołomicach*, *Rocznik Niepołomicki* 1, 2009, s. 12–49; tenże, *Powstanie parafii niepołomickiej a śmierć księdza Baryczki*, *Zapiski Kazimierzowskie* 5, 2010, s. 5–17. W obu tych ostatnich pracach starał się dowieść tezy, że postać Marcina Baryczki utopionego w Wiśle w 1349 roku została wymyślona przez anonimowego dziejopisarza krakowskiego (przed 1382 rokiem), za którym miał podążyć Jan Długosz. O tej chybotliwej tezie wynikającej z błędnej interpretacji źródeł zob. K. Ożóg, „Regia

W ramach serii akademickich podręczników do historii Polski, wydawanej przez Wydawnictwo Literackie od 2000 roku, S. Szczurowi przypadło w udziale opracowanie dziejów polskiego średniowiecza³². W nawiązaniu do krakowskiej tradycji, przede wszystkim do przedwojennych *Dziejów Polski średniowiecznej* pióra Romana Grodeckiego, Stanisława Zachorowskiego i Jana Dąbrowskiego, dążył do autorskiego ujęcia historii Polski w wiekach średnich uwzględniającego ówczesny stan badań. Powstało obszerne dzieło ukazujące wieloaspektowo dzieje Polski od epoki plemiennej do śmierci Kazimierza Jagiellończyka. S. Szczur podzielił materię wykładu na 6 części zatytułowanych: *Od plemion do państwa gnieźnieńskiego*, *Monarchia pierwszych Piastów*, *Drugie państwo piastowskie*, *Księstwa piastowskie*, *Odrodzone Królestwo Polskie* oraz *Elekcyjna monarchia Jagiellonów*. Starał się ukazać w miarę integralną historię Polski w wiekach średnich, uwzględniając jej dzieje polityczne, ustrojowe, społeczne, gospodarcze i kulturalne. Jednak wyraźnie zauważalna jest dominanta historii politycznej w prezentowaniu klarownie zarysowanych okresów dziejowych z pewnym uszczerbkiem dla zagadnień gospodarczych, społecznych, obyczajowych i życia codziennego. Niewątpliwie jest to dzieło najbardziej poczytne z spośród prac S. Szczura, gdyż ciągle jest użyteczne dla studentów historii w poznawaniu epoki średniowiecza.

Po tragicznej śmierci Janusza Kurtyki w katastrofie smoleńskiej w 2010 roku, na prośbę rodziny S. Szczur podjął zabiegi w Towarzystwie Naukowym „Societas Vistulana” o wydanie drukiem jego prac poświęconych dziejom Podola za Jagiellonów, ale już nie doczekał ich pozytywnego zakończenia w roku 2011³³.

Podsumowując całość dorobku S. Szczura, należy stwierdzić, że dużą wartość zachowują jego prace poświęcone dyplomacji, traktatom międzypaństwowym i polityce zagranicznej Kazimierza Wielkiego. Istotną zasługą S. Szczura dla historiografii pozostaje też odnowienie w krakowskim środowisku mediewistycznym zainteresowań dziejami papieżstwa i stosunków Polski ze Stolicą Apostolską oraz przeniesienie na grunt polski ustaleń nauki francuskiej w odniesieniu do papieżstwa awiniońskiego, a także podkreślanie w wielu publikacjach, że na źródła proveniencji papieskiej należy spoglądać z perspektywy Kurii Rzymskiej ze świadomością, że dokumentami papieskimi rządzą reguły uniwersalne, takie same dla wszystkich państw, a nie indywidualne dla poszczególnych krajów.

S. Szczur nie stworzył własnej szkoły badań nad papieżstwem, ale zainspirował Marka Daniela Kowalskiego, ucznia prof. J. Wyrozumskiego, do podjęcia studiów nad późnośredniowieczną skarbowością papieską. Wypromował trzech doktorów spoza krakowskiego środowiska: Jerzego Sperkę na Uniwersytecie Śląskim, Renatę Trawkę na Uniwersytecie Rzeszowskim i Przemysława Nowaka, absolwenta Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Krzysztof Ożóg

pietas” Kazimierza Wielkiego, w: *Monarchia, społeczeństwo, tożsamość. Studia z dziejów średniowiecza*, red. K. Gołąbek, M. A. Janicki, M. Koczerska i inni, Warszawa 2019, s. 91–92.

³² S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002, ss. 676.

³³ Zob. J. Kurtyka, *Podole w czasach jagiellońskich. Studia i materiały*, oprac. M. Wilamowski, przedmowa P. Kurtyka, Kraków 2011.